

основоположному – збереженні й зміцненні деспотичного режиму й подальшій розбудові культу особи за формальної його лібералізації.

Використані джерела та література:

1. Бадыкова Н. Кризис здравоохранения в Туркменистане и международная реакция. URL.: <http://sovezberdi.com/krizis.html>
2. Волков В., Сарыев О. За коррупцию заплатит культура. DW. URL.: <http://www.dw.de/a-1824609>
3. Если забуду тебя, Ашхабад... Gündogar. URL.: <http://gundogar.org/?0242042515000000000000011000000>
4. Президент Бердымухамедов распорядился ужесточить ограничения на информацию в Интернете. Радио Азатлык. URL.: <https://rus.azathabar.com/a/31652318.html>
5. Туркменистану грозит кризис здравоохранения. Eurasianet.org. URL.: <http://russian.eurasianet.org/departments/civilsociety/articles/eav061305ru.shtml>
6. Черкез Ч. О состоянии предпринимательства и рыночных отношениях в Туркменистане. Эркин Туркменистан – Свободный Туркменистан. Информационно-аналитический бюллетень, № 7, апрель 2001. – 74 с.
7. Freedom in the World 2021. Turkmenistan. Freedom House. URL.: <https://freedomhouse.org/country/turkmenistan/freedom-world/2021>

О.М. Цапко

к.і.н., доцент,

провідний науковий співробітник

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТУРКМЕНИСТАНУ ЩОДО КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

В статті дається загальна характеристика зовнішньої політики Туркменістану, щодо країн пострадянського простору. Автор статті зокрема, робить висновок, що сьогодняшня політика позитивного нейтралітету, яку на сьогодні проводить Туркменістан, логічно випливає з цілого ряду внутріполітичних засад. Особливо це стосується особливостей становлення та історичного розвитку туркмен як нації, зокрема того, що в них була відсутня власна державність, а також намагання туркменського керівництва реалізувати власні економічні інтереси.

Ключові слова: Туркменістан, країни пострадянського простору, політика нейтралітету, ізоляціонізм, корупція.

Turkmenistan's Foreign Policy towards the Post-Soviet Countries

The article gives a general description of Turkmenistan's foreign policy towards the post-Soviet countries. The author concludes that the current policy of positive neutrality pursued by Turkmenistan today logically follows from a few domestic political principles. This is particularly true for the formation features and historical development of the Turkmen as a nation, considering the fact that they lacked their statehood and the efforts of the Turkmen leadership to pursue their economic interests.

Key words: *Turkmenistan, post-Soviet countries, policy of neutrality, isolationism, corruption.*

На сьогоднішній день Туркменістан є єдиною з усіх країн пострадянського простору, яка намагається дотримуватися принципу позитивного нейтралітету у своїй зовнішній політиці.

Запроваджуючи політику позитивного нейтралітету, керівництво Туркменістану переслідувало свої власні як політичні так і економічні інтереси, які були своїм загальним вектором спрямовані на створення сприятливих зовнішньополітичних умов для збереження в країні одного з найбільш жорстоких авторитарних режимів. Зазначений формат такий зовнішньополітичних відносин стосується і країн пострадянського простору.

На сьогодні, можна констатувати, що 25 років реалізації цієї політики призвели до все більшого відособлення Туркменістану від навколишнього світу, а політика нейтралітету трансформувалася в політику ізоляціонізму з метою мінімізувати зовнішній вплив на внутріполітичне життя держави.

Характеризуючи внутріполітичні засади реалізації зовнішньої політики сучасного Туркменістану ми дійшли висновку, що політика нейтралітету сучасного Туркменістану витікає перш за все із особливостей історичного розвитку туркменської державності і процесу становлення туркменів, як нації. Тут слід зазначити, що до російського завоювання

XVIII–XIX ст. населення Туркменістану перебувало на рівні трибального (племінного) розвитку і власна держава у них на той час була відсутня. На території сучасного Туркменістану проживало 40 племен і 120 родів[1, с.46]. При цьому, кожне плем'я-земляцтво говорило на загальнозрозумілій для всіх туркменів мові, але мало свій діалект та асоціювало батьківщину з територією свого фактичного проживання. За таких умов рівень національної самосвідомості туркмен залишається низьким.

Тому проголошення в 1995 р. політики нейтралітету Туркменістану, загалом виходило з історичного прагнення туркмен максимально забезпечити власний політичний суверенітет на міжнародній арені.

Наступним вагомим внутріполітичним чинником, який визначальним чином впливає на зовнішню політику Туркменістану є регіонально – клановий принцип формування його політичної системи. В цьому відношенні слід зазначити, що для Туркменістану як і більшості пострадянських країн Центральної Азії після розпаду СРСР характерною ознакою стало повернення до давніх історично складених традицій і звичаїв, зокрема патріархально – родових відносин, клановості, культивуванні патерналістського типу політичної свідомості громадян, формування культу особи лідера держави тощо.

При цьому, туркменське суспільство виявилось неготовим до сприйняття західних ліберально - демократичних ідей, що зрештою призводило до того, що країна опинилася поза світових процесів модернізації та раціоналізації, навпаки в ній дедалі більше почали відтворюватися традиційні архаїчні практики, як своєрідна протипага сучасному світу з його стрімкою динамікою економічних та соціальних змін.

Вищезазначені характеристики політичної системи Туркменістану доповнюються наявністю в ній підривного політичний інститут корупції, яка має системний характер і від боротьби з якою Туркменістан, на відміну

від решти пострадянських держав, фактично відмовився. Так, ще в середині 90-х рр. ХХ ст. під гаслом соціальної справедливості заробітну платню державним чиновникам в країні було фактично скасовано, а систему поборів і хабарів легалізовано й оголошено єдиним природним джерелом їхніх доходів. В Індексі сприйняття корупції за 2020 р. Туркменістан знаходиться на 165-му місці, в той час як ще в 2016 р на 154 – му місці. У межах країн пострадянського простору саме показники Туркменістану є найкритичнішими (найкращі – у Казахстану)[2]. В оцінках Transparency International уряд держави робить недостатньо для мінімізації корупції, громадяни бояться виходити на антикорупційні протести.

За таких умов, країна опинилася максимально ізольованою від навколишнього світу. В цей період закордонні контакти туркменського керівництва звелися до мінімуму, країні відособилася від міжнародного культурного співробітництва. Стосовно країн пострадянського простору, то з 1999 р. Туркменістан ввів візовий режим. Також, починаючи з перших років отримання незалежності, Туркменістан, дотримуючись того ж принципу нейтралітету, відсторонився від участі у військово-політичному секторі співробітництва з країнами пострадянського простору у рамках Співдружності незалежних держав.

Окрім того, у період президентства С. Ніязова Туркменістан мав доволі напружені відносини із своїми сусідами Узбекистаном та Азербайджаном. Так, основною причиною протистояння Туркменістану з Азербайджаном стало невирішеність питань демаркації акваторії Каспію. Щодо суперечностей з Узбекистаном, то вони виникали переважно, через невирішеність питання прикордонної торгівлі.

Самі ж міждержавні та міжурядові відносини з цими державами були зведені до мінімуму через сформовану репутацію «самого репресивного» на пострадянському просторі політичного режиму.

Після смерті С. Ніязова 21 грудня 2006 р. президентом Туркменістану став Г. Бердимухамедов. Однак, зі зміною глави держави у 2006 р. не змінився патріархально-консервативний стиль управління.

За таких обставин фактично ми помічаємо подвійний стандарт, коли з одного боку держав Туркменістан пропагує миролюбну політику невтручання у внутрішні справи та розвиток дружніх відносин з усіма державами, з іншого боку, як зазначає Аннет Бор, «аморфний характер нейтралітету дозволяє керівництву країни «розкручувати» концепцію, яка підходить на всі випадки життя, здавалось би навіть у суперечливих обставинах...».

У сфері зовнішньоекономічної діяльності правляча верхівка Туркменістану зацікавлена в отриманні прибутків в секторах легкої і харчової промисловості, розвідки і розробки енергетичних ресурсів. Подальший економічний розвиток країни її керівництво пов'язує у активізації своєї зовнішньоекономічної з освоєнням багатючих запасів корисних копалин, що мають важливе значення для світової економіки. На сьогоднішній день у Туркменістані знайдено більше тисячі перспективних на нафту та газ структур, відкрито понад 150 покладів і лише 50 перебувають у стані розробки. [3]. Нинішнє туркменське керівництво вже до 2030 р. планує довести видобуток нафти до 110 млн т. і природного газу до 250 млрд м.3. [4].

Однак, незважаючи навіть на ці позитиви, існуюча в країні корупція і повна відсутність прозорої системи регулювання, створило досить несприятливий клімат для закордонних інвестицій, а рішення про їх допуск і надалі залишаються політично вмотивованими і обговорюються в кожному конкретному випадку у вищих ешелонах влади. Правда, тут слід відзначити, що на відміну від С. Ніязова, Г. Бердимухамедов намагається дещо активізувати зовнішньоекономічну діяльність з метою зміцнення позиції Туркменістану як регіонального торговельного центру, що

призвело до інтенсифікації контактів з усіма сусідами по центральнопівденноазійському регіону, особливо у сфері розвитку транспортних та енергетичних проєктів. Починаючи з 2010 р., розпочалась активна стадія реалізації проєктів з видобутку і транспортування нафти і газу (запуск газопроводу Туркменістан-Узбекистан-Казахстан-Китай тощо) [5, с. 4-6].

Щодо безпекового чинника зовнішньої політики Туркменістану, то попри вразливість його південних кордонів з Афганістаном, зокрема ймовірність вторгнення талібів та намагання зовнішніх гравців посилити вплив на офіційний Ашгабат, президент Г. Бердимухамедов намагатиметься гарантувати собі довготривале правління, у тому числі й у спосіб внесення змін до конституції країни, збереження нейтрального зовнішньополітичного курсу та політики «нульової толерантності» у питанні приєднання Туркменістану до різних інтеграційних проєктів, зокрема російських.

Таким чином, підсумовуючи все вищевказане, слід зазначити, що політика позитивного нейтралітету, яку на сьогодні проводить Туркменістан логічно випливає з цілого ряду внутріполітичних засад. Особливо це стосується особливостей становлення та історичного розвитку туркмен як нації, зокрема того, що в них була відсутня власна державність, чим і пояснюється намагання Туркменістану через нейтралітет максимально незалежнити свій статус як суб'єкта міжнародно – правових відносин.

Другий внутріполітичний чинник визначається побудовою самої політичної системи Туркменістану, якій притаманні наступні характеристики:

– переплетення кланових та патріархально-родових відносин із новітніми тенденціями та потребою реагувати на виклики сучасності;

- встановлення режиму практично необмеженої влади державних лідерів та формування їхнього культу особи;
- культивування патерналістського типу політичної свідомості громадян;
- зрощення влади та фінансово-промислового капіталу;
- політичний фаворитизм і корумпованість правлячої верхівки.

За таких обставин політика позитивного нейтралітету слугує своєрідним зовнішньополітичним прикриттям всіх вад політичної системи сучасного Туркменістану, перетворюючись на політику ізоляціонізму.

Використані джерела та література:

1. Лященко Т. Трансформація політичних систем в країнах Центральної Азії: національний та регіональний аспекти. Київ: ІППЕНД, 2011. 288 с.
2. Рейтинг стран мира по индексу восприятия коррупции в 2020 г. URL: [https://gtmarket.ru > ratings](https://gtmarket.ru/ratings).
3. В Туркменистане продолжают освоение месторождения Галкыныш // Total.kz. 2014. 12 мая. URL: http://total.kz/business/energy/2014/05/12/v_turkmenistane_prodolzhayut_o_sv.
4. Изимов Р. Китай и Туркменистан: региональное измерение. 17.08.2016. URL: <https://cabar.asia/ru/ruslan-izimov-kitaj-i-turkmenistan-regionalnoe-izmerenie>.
5. Бор А. Туркменистан: власть, политика и петроцентризм. Программа по России и Евразии. Март. 2016. 10 с.